

Gönderim Tarihi: 07.03.2023

Kabul Tarihi: 10.04.2023

ANTİK BİR SAVAŞ KURAMCISI: THUKYDİDES

An Ancient War Theoretician: Thucydides

Ahmet GÖZLÜ

Doç. Dr., Çankırı Karatekin Üniversitesi
Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü
ahmetgozlu69@hotmail.com
ORCID ID: 0000-0001-7146-3932

Aydın EFE

Doç. Dr., Çankırı Karatekin Üniversitesi
Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü
yorturk33@gmail.com
ORCID ID: 0000-0001-6178-9904
Çalışmanın Türü: Araştırma

Öz

İnsanlık tarihi kadar eski olan savaş çoğunlukla belli amaçlar dâhilinde iki devlet arasında meydana gelen güç ve şiddet kullanma şeklinde tanımlanmaktadır. Bilindiği üzere savaş literatüründe başta Sun Tzu ve Karl von Clausewitz olmak üzere birçok önemli isim sayılmaktadır. Fakat bu isimlerden önce gelen Thucydides tarihin ilk büyük savaş teorisyeni ve stratejisti olarak kabul edilmektedir. İÖ 465-411 yılları arasında yaşayan ve Atinalı bir general olan Thucydides aynı zamanda bilimsel tarihçiliğin kurucusu ve realist geleneğin ilk büyük yazarıdır. Kendisi hakkında çok fazla bilgi vermeyen ve dolayısıyla kişisel yaşamı hakkında çok az şey bildiğimiz Thucydides'i bu denli önemli kılan nokta ise savaş üzerine yazılmış ilk büyük yapıt olarak kabul edilen eseri kaleme almış olmasıdır. Peloponnesos Savaşları olarak adlandırılan bu eser Thucydides'in başyapıtı olarak nitelendirilmektedir. Tarihin en büyük savaşlarından biri olarak bilinen ve Atina ile Sparta arasında meydana gelen bu büyük savaşı teolojik ön yargılardan uzak ve nesnel bir şekilde tüm detaylarıyla inceleyen Thucydides'in savaş üzerine yaptığı analizleri günümüzde dahi geçerliliğini sürdürmektedir. Modern tanımlamalarıyla olmasa da hegemonya, güç, taktik, strateji gibi kavramların ilk kez görüldüğü ve karşılık bulduğu Thucydides'in eseri uluslararası ilişkileri analiz etmede kullanılan en temel kaynaklardan biridir.

Anahtar Kelimeler: Savaş, Thucydides, Atina, Sparta, Peloponnesos Savaşları.

Abstract

War, which is as old as the history of humanity, is mostly defined as the use of force and violence between two states for certain purposes. As it is known, many important names, especially Sun Tzu and Karl von Clausewitz, are considered in the war literature. But Thucydides, who came before these names, is accepted as the first great war theoretician and strategist in history. Thucydides, an Athenian general who lived between 465 and 411 BC., is also the founder of scientific historiography and the first great writer of the realist tradition. The point that makes Thucydides, who does not give much information about himself and therefore we know very little about his personal life, so important is that he wrote the work which is accepted as the first great work written on war. This work, called the Peloponnesian Wars, is described as Thucydides' masterpiece. The analyzes of Thucydides on the war, which examined this great war, which is known as one of the greatest wars in history and between

Athens and Sparta, in all details, objectively and away from theological prejudices, continue to be valid even today. The work of Thucydides, in which concepts such as hegemony, power, tactics, and strategy are seen for the first time, although not in their modern definitions, is one of the most basic sources used to analyze international relations.

Keywords: War, Thucydides, Athens, Sparta, Peloponnesian Wars.

1. GİRİŞ

Yunanistan coğrafyasında bir nevi Demir Çağı uygarlığı olarak nitelendirilen Antik Yunan Uygarlığı denildiği zaman İÖ 1100-30 yılları arasına tarihlenen bir kültür söz konusu edilmektedir. Bu uygarlığın ilk aşaması ise Karanlık Çağ denilen dönemdir. Antik Yunan uygarlığının en erken dönemi olan Karanlık Çağ yaklaşık olarak (İÖ 1100-800) yılları arasına tarihlendirilmektedir. Karanlık Çağ'dan sonra gelen dönemler ise Arkaik Çağ (İÖ 800-480), Klasik Çağ (İÖ 480-330) ve Helenistik Çağ (İÖ 330-30) olarak adlandırılmaktadır. Söz konusu dönemlerin her biri belirtilen yüzyıllar arasında gerçekleşen önemli olaylarla karakterize edilmektedir (Parker, 2014, s.1).

Bilindiği üzere Antik Yunan uygarlığı polis olarak adlandırılan şehir-devletleri tarafından şekillenmektedir. Bu şehir-devletleri ise ilk olarak Karanlık Çağın sonlarına doğru ortaya çıkmıştır. Antik Yunan dünyasında toplumsal ve politik bir ünite olarak örgütlenen polisler birbirinden bağımsız birer küçük devletçiklerdir. Bu devletçiklerin kendine özgü kültürü, dini, politikası ve yasaları vardır. Karakteristik olarak özgürlüğüne düşkün olmalarıyla bilinen Yunan şehir-devletleri hiçbir zaman dışardan ya da içerden bir gücün hegemonyası altında birleşmemişlerdir (Yılmazcan, 2022, s. 36-42). Bunu gerçekleştirmek isteyen iç ve dış güçlere karşı ise daima birlikte hareket etmişlerdir. Fakat kendi kendilerini yöneten ve tüm otoriteleri reddeden Yunan şehir-devletleri arasında Klasik Çağ'da büyük bir savaş patlak vermiştir. Yunan polisleri için bir dönüm noktası olan ve Peloponnesos Savaşları olarak bilinen bu savaş Atina ile Sparta önderliğinde gerçekleşmiştir. Atina'nın genişleme ve diğer polisler üzerinde bir hâkimiyet kurma düşüncesinden doğan Peloponnesos Savaşları bağımsızlığına düşkün olan ve herhangi bir otorite altına girmek istemeyen şehir-devletlerinin Atina'ya karşı birlikte hareket etmelerine neden olmuş ve böylece Yunan tarihinin en büyük savaşı yaşanmıştır. Bu savaşı tüm yönleriyle irdeleyen ve ardından büyük bir eser yaratan Klasik Çağ yazarı ise Thucydides'tir.

İÖ 465/455 yıllarında Atina'da dünyaya geldiği tahmin edilen Thucydides İÖ 424'te strategos (komutan) olarak savaşa katılmış, fakat savaşta göstermiş olduğu başarısız bir mücadeleden sonra aynı yıl sürgüne gönderilmiştir. Fakat sürgün yıllarında savaş hakkında detaylı bir araştırma

ve gözlem yapma imkânı bulan Thukydides, topladığı belgeler ışığında büyük bir savaşın tarihini kaleme almıştır. Thukydides'in bulgular eşliğinde büyük bir titizlikle ele aldığı çalışması ve kullandığı yöntemi alanında bir ilki gerçekleştirmesini sağlamıştır. Öncülü olan Homeros ve Herodotos gibi yazarlardan oldukça farklı bir anlatım ve üsluba sahip olan Thukydides, diğer yazarlardan nesnel bir bakış açısına sahip olması ile ayrılmaktadır. Örneğin Thukydides'in dünyasında Homeros'ta olduğu gibi, insanın ve savaşın gidişatını belirleyen tanrı ve tanrıçalar yoktur. Dolayısıyla mitolojik ve efsanevi kurgulardan uzak gerçekçi bir dünyası vardır. Olayları neden-sonuç ilişkisi içinde, objektif bir şekilde ve kanıtlara dayanarak inceleyen Thukydides bilimsel tarihin kurucusudur. Aynı zamanda ilk savaş teorisyeni, ilk stratejist ve ilk gerçek tarihçidir. Bu çalışmada ise Thukydides'in savaş kuramı ve stratejisi üzerine odaklanılmaya gayret edilmiştir.

2. SAVAŞIN TANIMI VE BOYUTLARI

Savaş kavramı üzerine çeşitli tanımlamalar bulunmaktadır. Bu tanımlamalar ise yapıldıkları döneme ve şahıslara göre değişiklik göstermektedir. Savaşın tanımı ve kavramsal boyutu üzerine eser veren en önemli isimler arasında Çinli komutan ve filozof Sun Tzu (İÖ 544-496) ile Prusyalı General Karl von Clausewitz (1780-1831) sayılmaktadır. *Savaş Sanatı* adlı eserinde askeri taktikler ve savaş tanımı üzerine bilgiler veren Sun Tzu'ya göre, "Savaş ölüm-kalım meselesidir. Güvenliğe kavuşmanın yahut yok olmanın yoludur. Bu nedenle ihmal edilmesi kesinlikle düşünülemez." En iyi zaferin muharebe etmeden savaşı kazanmak olduğu söyleviyle tanınan Sun Tzu, savaşın bir devlet için hayati öneme sahip olduğunu ileri sürmektedir (Tzu, 2008, s. 43). Prusyalı General Karl von Clausewitz'in savaş ile ilgili görüşleri ise bugün hala büyük ölçüde geçerliliğini korumaktadır. *Savaş Üzerine* adlı eseriyle savaş literatürüne büyük bir başyapıt kazandıran Clausewitz'e göre, "Savaş rakibimizi irademizi yerine getirmeye zorlamayı amaçlayan bir şiddet eylemidir", ayrıca, "savaş sadece siyasi bir eylem değil, aynı zamanda gerçek bir siyasi araçtır, siyasi ticarete bir katkıdır." Clausewitz'in savaş tanımı şiddet eylemi, düşmanı savunmasız bırakarak istenileni uygulatma amacı ve bu amaca ulaşmayı sağlayacak fiziksel ve psikolojik güç olmak üzere üç kısımdan oluşmaktadır (Clausewitz, 1989, s. 75).

Uluslararası hukuka göre, savaş ilke olarak yalnızca egemen siyasi varlıklar, yani devletler arasında gerçekleşebilir. Dolayısıyla savaş, en üst düzey siyasi örgütlenme birimleri arasındaki farklılıkları çözenin bir aracıdır. Kimi modern tanımlamalara göre ise savaş, "iki veya daha fazla devletin giriştiği ve devletlerden en az birinin istediği veya uluslararası

kuruluşların bir veya daha fazla devlete karşı tertip ettiği silahlı mücadeledir.” Bir diğer tanımlamaya göre savaş kesin olarak belirlenmiş amaçların elde edilebilmesi için tarafların birbirlerine karşı güç ve şiddet kullanma halidir (Wright, 1942, s. 685-688). Savaş uluslararası güçler arasında belli bir sürede meydana gelen şiddet ya da çarpışmadır. Daha özel bir diğer ifade ile savaş, tanımlanmış coğrafi ve zaman sınırları içinde yürütülen iki veya daha fazla büyük kuvvet arasındaki bir çatışmadır (Luttwak, 1998, 658).

İnsanlık tarihi kadar eski olan savaşın muhtelif tanımları olduğu gibi farklı amaç ve araçlarla gerçekleştirilmesine bağlı olarak çeşitli kategorileri de bulunmaktadır. Çoğunlukla büyüklüklerine, kapsam ve niteliklerine göre sınıflandırılan ve farklı başlıklarla listelenen başlıca savaş türleri arasında, devletlerarası savaş, iç savaş, vekâlet savaşları, hegemonik savaş, topyekûn savaş, sınırlı savaş, asimetrik savaş, konvansiyonel savaş/nizami ve konvansiyonel olmayan savaş sayılmaktadır (Rupert, 2006, s. 3). Bu savaş türlerinin kısaca tanımlamaları ise şöyledir:

Devletlerarası Savaş adından da anlaşılacağı üzere devletlerarasında meydana gelen savaşlardır (Crevelde, 1997, s. 303). İç Savaş, bir ülke içinde meydana gelen toplumsal bir çatışmadır. Güç ve otoriteyi ve dolayısıyla yönetme meşruiyetini elinde tutmak için olabileceği gibi, onu elinde tutanlardan almak için de olabilir. Savaş olarak adlandırılmasının nedeni fiziksel şiddet içeren bir çatışma olmasıdır. Toplumun içinde yer aldığı ve ilgili toplumun geleceği ile ilgilendiği için sivil olup uluslararası yani iki veya daha fazla ulus devletin dâhil olduğu bir savaş değildir (Gersovitz& Kriger, 3013, s. 160). Vekâlet Savaşları, devletlerin bizzat çatışmaya dâhil olmadığı, stratejik sonucu etkilemek isteyen üçüncü tarafların bir çatışmaya dolaylı olarak dâhil olması ve bir tarafın düşmanı ile doğrudan çatışmaya girmek yerine başka bir taraf aracılığıyla savaştığı bir çatışmadır (Brewer, 2011, s. 138). Hegemonik Savaş, tüm dünya düzeninin kontrolü - dünya hegemonyasında rol oynama da dâhil olmak üzere bir bütün olarak uluslararası sistemin kuralları - için bir savaştır. Bu savaş sınıfı, dünya savaşı, küresel savaş, genel savaş veya sistemik savaş olarak da bilinmektedir (Gallie, 1991, s. 70). Topyekûn Savaş, bir devletin diğerini fethetmek ve işgal etmek için yürüttüğü savaştır. Topyekûn Savaş tek taraflı, iki taraflı veya çok taraflı olabilir ve savaş alanında kuralların veya kısıtlamaların olmaması ile karakterize edilir (Holmes, 2001, s. 915). Sınırlı Savaş, savaşan tarafların savaşma amacını, muharip tarafların müktedir oldukları azami askeri çabayı gerektirmeyen ve müzakere edilmiş bir anlaşmaya varabilecekleri somut, iyi tanımlanmış hedeflerle sınırladıkları

savaştır. Düşmanın teslim olması ve işgal edilmesi dışında bazı hedeflere ulaşmak için gerçekleştirilen askeri eylemleri içerir. Birçok sınır savaşı bu karaktere sahiptir (Osgood, 1957, s. 2).

Asimetrik Savaş, devlet dışı bir aktörün, bir devlete karşı orantısız bir etki elde etmek için alışılmadık araçlar ve taktikler kullanarak devletin stratejik hedeflerine ulaşma iradesini baltaladığı bir savaş biçimi olarak tanımlanabilir (Lele, 2014, s. 103). Gerilla veya Gayrinizami Savaş, ağırlıklı olarak yerli güçler tarafından düşmanın elindeki topraklarda yürütülen muharebe operasyonlarından oluşmaktadır. Operasyonlarda askeri veya paramiliter yöntemler kullanılır ve düşmanın savaş etkinliğini, endüstriyel kapasitesini ve moralini düşürmeyi amaçlar. Belirli iç savaş türlerini içeren Gerilla Savaşı, cephe hattı olmayan savaştır. Düzensiz kuvvetler, sivil nüfusun ortasında ve çoğunlukla sivil nüfus tarafından gizlenmiş veya korunmuştur. Amaç, bir düşman ordusuyla doğrudan yüzleşmek değil, daha ziyade operasyonunu kademeli olarak sınırlamak ve bölgeyi etkili bir şekilde kontrolünden kurtarmak için onu taciz etmek ve cezalandırmaktır. Çoğu iç savaşta isyancılar bu tür yöntemleri kullanırlar (Asprey, 1976, s. xii). Konvansiyonel Savaş, iki veya daha fazla devlet arasında açık çatışma halinde nükleer silahlar haricindeki klasik, yaygın ve geleneksel savaş araç-gereçleriyle ve savaş alanı taktikleri kullanılarak yürütülen bir savaş şeklidir (Creveld, 1991, s. 11-12). Konvansiyonel Savaşın temel amacı rakibin askeri gücünü zayıflatmak veya yok etmek, böylece onun konvansiyonel savaşa girme yeteneğini ortadan kaldırmaktır (Kiss, 2014, s. 2-3). Konvansiyonel Olmayan Savaş ise özel bir askeri operasyondur. Kitle imha silahları kullanılarak yürütülen bu savaşlar, devlete veya devlet dışı aktörlere karşı kullanılabilir. Konvansiyonel olmayan savaşların doğrudan veya dolaylı olması duruma, savaşın düzeyine ve zamana göre değişmektedir. Sıklıkla bir rakibin savaşa kabiliyetini yok etmeye veya zayıflatmaya çalışsa da, bu çaba doğrudan askeri çatışmayı içerebilir veya içermeyebilir (Yarborough, 1962, s. 1).

3. THUKYDİDES'İN HAYATI

Ünlü bir tarihçi olmasına rağmen kişisel hayatı hakkında çok az şey bilinen Thukydides'in İÖ 465/455 yılları arasında Atina'da dünyaya geldiği düşünülmektedir. Kendisi hakkında yazmayan ve doğduğu yılı dahi kaydetmeyen Thukydides, İÖ 431 yıllarında genç bir yetişkin olduğunu söyler. Bu nedenle tarihçiler onun İÖ 460'tan sonra, büyük olasılıkla İÖ 450'lerde doğduğunu ileri sürmektedirler (Doak, 2007, s. 15). Atinalı soylu bir aileye mensup olan Thukydides'in annesinin adı Hegespule'dir, ancak onun hakkında çok az şey bilinmektedir. Babasının adı ise Oloros'dur.

Oloros adı, Güneydoğu Avrupa'da eski bir krallık olan Trakya ile bağlantılıdır (Strassler, 1996, s. ix). Ayrıca Oloros bir Trakya kralının adıdır ve bu durum Thukydides'in bir kraliyet ailesinden gelmiş olabileceğine dair görüşlerin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Thukydides'in, evlilik yoluyla kimi önemli Atinalı ile yakın ilişkiler kurduğu ve bunlardan en önemlisinin İÖ 490'da Marathon Muharebesi'nde Persleri mağlup eden büyük Atinalı general Miltiades olduğu bilinmektedir (Doak, 2007, s. 17).

Görsel 1: Edebi alanda en yüksek ödül almış şekilde defne yapraklarıyla betimlenen Thukydides'i gösteren Roma mozaïği (İÖ III. yüzyıl) (Whiting, 2009, s. 12).

Kendisi hakkında az da olsa aktardığı bilgilerden, Thukydides'in Trakya kıyısının birkaç mil açığındaki bir ada olan Thasos'ta altın madenlerini işlettiği ve bu nedenle anakara sakinleri üzerinde oldukça etkili bir nüfuza sahip olduğu anlaşılmaktadır (Hornblower&Spawforth, 2012, s. 1473). Anlatılanlara göre Thukydides'e babası veya karısı tarafından Trakya'da bir mülk verilmiştir. Bu ikinci ev, Trakya kıyısı boyunca yer alan küçük bir kasaba olan Scape Hyle'dedir. Antik Çağ'da, Scape Hyle bir altın madenciliği merkeziydi ve Thukydides daha sonra bir altın madenine sahip olduğunu yazarak bu bilgiyi kısmen doğrulamıştır. Thukydides'in eğitim hayatı hakkında detaylı bilgi bulunmamakla birlikte küçük yaşlarda,

Herodotos'tan etkilendiği düşünülmektedir. Diğer soylu erkekler gibi tipik bir Yunan eğitimi alan Thukydides'in jimnastik, güreş ve koşu yarışlarına katıldığı, ayrıca mızrak gibi silahlarla savaşmak ve bunları kullanmak için eğitildiği varsayılmaktadır (Doak, 2007, s. 21-35). Beden eğitiminin yanı sıra retorik, hitabet ve felsefe gibi birçok alanda çok iyi bir eğitim aldığı tahmin edilen Thukydides'in *Antiphon*, *Gorgias*, *Anaksagoras* ve *Prodikos* gibi hatip ve filozoflardan ders aldığı bilinmektedir (Cary, 1949, s. 902).

Thukydides'in doğduğu sırada Atina, Yunanistan'daki en büyük ve en önemli şehir-devletlerinden biriydi. Thukydides'in Atina'sı, zamanının en gelişmiş demokratik şehriydi. Bu altın çağda, yapımına İÖ 447'de başlanan ve Yunanistan'ın en ünlü tapınaklarından biri olan Parthenon da dâhil olmak üzere pek çok muhteşem yapı inşa edilmişti (Doak, 2007, s. 21). Fakat bu altın çağ İÖ 431'e gelindiğinde yerini büyük bir kargaşa ortamına bırakmış ve tarihe Peloponnesos Savaşları olarak geçen büyük bir mücadele dönemine girilmiştir (Dickson, 1991, s. 8-9).

Peloponnesos Savaşlarına bizzat katılan Thukydides'in İÖ 430'da Atina'yı vuran en kötü salgınlardan biri olan veba salgınına yakalandığı fakat kurtulduğu, İÖ 424 yıllarında strategos/komutan olarak görevlendirildiği ve komutasına bir donanma verildiği bilinmektedir. Thukydides'in strategos olarak vazifelendirildiği esnada Amphipolis şehri Spartalı komutan Brasidas tarafından işgal edilmiş ve bu işgali önlemek için de Thukydides görevlendirilmiştir. Ancak Thukydides'in şehri korumak için geç kaldığı, bununla birlikte Amphipolis için bir liman görevi gören komşu şehir Eion'u başarıyla savunduğu bilinmektedir. Fakat Atina için stratejik bir öneme sahip olan Amphipolis'in kaybı üzerine Thukydides, Atina'ya çağrılır ve görevinden alınır. Yargılanarak vatana ihanetle suçlanan Thukydides, Amphipolis'i kurtaramadığı için İÖ 424 yılında sürgüne gönderilir. Yirmi yıl boyunca sürgünde kalan Thukydides'in sürgün yıllarını nerede geçirdiği kesin olarak bilinmemektedir. Sürgün olduğu süreçlerde Atina ve Sparta arasında yaşanan savaşla ilgili tüm belgeleri toplama ve inceleme olanağı bulan Thukydides, yirmi yıllık sürgün hayatı boyunca Peloponnesos Savaşları adı verilen eserini kaleme almıştır (Taylor, 2007, s. 838). Thukydides'in eserini yazmaya başladığında elli beş yaşlarında olduğu tahmin edilmektedir (Finley, 1942, s. 3). Thukydides'in ölüm tarihi kesin olarak saptanamamaktadır. Kesin olarak bilinen ise eserini tamamlamadan, henüz üzerinde çalışırken öldüğüdür. Eser İÖ 411 yılında aniden kesilmiştir. Thukydides'in ölüm biçimi ve yeri hakkında tutarsız bilgiler bulunmaktadır. Bu bilgilere göre Thukydides'in Atina'da, yolculuk esnasında veya Trakya'da bir yer olan Skapte Hyle'de öldürüldüğü düşünülmektedir.

(Whiting, 2009, s. 12).

3.1. Thukydides'in Opus Magnum

Thukydides'in opus magnumu yani başyapıtı dünya kültür ve düşünce tarihinin en temel yapıtlarından biridir. Bu yapıtla birlikte Thukydides realist geleneğin ilk yazarı ve bilimsel tarihçiliğin kurucu babası unvanını kazanmıştır (Doak, 2007, s. 21). Öyle ki Nietzsche onun hakkında şöyle yazar: "Thukydides'i anlayabilmek için onun eserini satır satır çevirmek ve arka plandaki düşüncelerini sözleri kadar açık bir şekilde okumak gerekir: Arka plan düşünceleri açısından bu kadar zengin çok az düşünür vardır." (Nietzsche, 1990, s. 118). Thukydides'in herhangi bir isim vermediği bu eseri filologlar tarafından Peloponnesos Savaşları olarak adlandırılmıştır (Blanco&Tolbert, 1998, s. 18). Thukydides'in eseri Atina ve Sparta arasında İÖ 431-404 yıllarında meydana gelen ve yirmi yedi yıl süren savaşları kronolojik bir düzene göre anlatan yegâne kaynaktır. Antik çağın en fazla incelenen yapıtlarından biri olan eser, antik dünyanın sınırlarını ve güçlerini değiştiren savaşın gidişatı hakkında önemli ayrıntılar vermektedir. Thukydides eserinde karada ve denizde yapılan tüm savaşları detaylı bir şekilde ele almıştır. Yanı sıra Yunan şehir-devletleri arasındaki diplomasi ve ilişkilerin, siyasi değerlerin, fikirlerin ve tartışmaların, askeri planların ve stratejilerin başarı ve başarısızlığının, ünlü ve çarpıcı şahsiyetlerin ve en temelde, insani ve toplumsal savaş deneyimi ve etkilerine değinmiştir (Zagorin, 2005, s. 1). Thukydides askeri bir tarihçi olmasına rağmen savaşı ekonomik, toplumsal ve politik boyutlarıyla ele almıştır (Lord, 1967, s. 180).

Thukydides, eserinde konu edindiği Atina ile Sparta arasındaki savaşın tarihini, savaşın çıktığı andan itibaren başlayarak ve bunun büyük bir savaş olacağına inanarak yazmıştır (Whiting, 2009, s. 15). Öyle ki eserine şöyle başlamaktadır: "Atinalı Thukydides, Atinalılar ile Peloponnesoslular arasındaki savaşı anlatacak. Her şeyi başından itibaren anlatmasının nedeni bu savaşın diğerlerinden çok daha önemli olduğuna inanmasıdır. Üstelik hem Atinalılar hem de Peloponnesoslular bu dönemde en parlak çağlarını yaşıyorlardı. Diğer kentler ise iki taraftan birisini destekliyordu. Bu savaş öyle bir savaş oldu ki hem Helenler, hem de barbarların bir bölümü bundan etkilendi. Kısacası tüm dünyayı¹ etkisi altına alan bir savaş oldu."

¹ Peloponnesos Savaşları, geniş kapsamı ve yalnızca Yunan şehir-devletlerini değil, aynı zamanda güçlü Pers imparatorluğu da olmak üzere çok sayıda şehir-devletin dâhil olması nedeniyle Thukydides tarafından bir dünya savaşı olarak kabul görmüştür. Thukydides'in bu savaşı bir dünya savaşı olarak görmesinin bir diğer nedeni de, o zamanların bilinen dünyasının Doğu Akdeniz'in merkez olduğu çok sınırlı bir bölgeden oluşmasıdır. Bilgi için bkz. (Lord, 1967, s. 225).

(Thukydides, *Peloponnesos Savaşları*, I. I). Thukydides eserine, daha en başında, savaşın neden büyük bir savaş olacağına ve dolayısıyla özel ilgiyi hak ettiğine inandığını belirterek başlamaktadır. Peloponnesos Savaşlarını Yunanlıların sürekli savaşlarıyla karşılaştırarak Hellas'ta (Yunanistan) eşi benzeri görülmemiş bir savaş olduğunu belirtir. Ayrıca daha girişte güç dengelerini ve değişimini analiz eder. Thukydides nedenleri modern veya bilimsel anlamda düşünmese de, antik Yunanistan'da güç dağılımını değiştiren ve nihayetinde savaşı açıklayan faktörlere ilişkin analizi dikkat çekici derecede moderndir (Gilpin, 1988, s. 597).

Oldukça öngörülü biri olduğu anlaşılan Thukydides olayları olduğu gibi kaydeden ilk kişidir. Thukydides yalnızca yapılan mücadeleyi anlatmakla kalmamış çok daha fazlasını yapmıştır (Doak, 2007, s. 9-11). Thukydides eserini oluşturmayı düşündüğü dönemlerde yazmayı planladığı savaş hakkında bilgi toplamak için eşsiz bir konumdaydı. Öyle ki "olayları anlayacak yaşta olduğum ve onlar hakkındaki gerçeği tam olarak bilmek için dikkatimi onlara verdiğim için hepsini yaşadım" sözleri ona aittir. Ayrıca yaklaşık on yıl önce Atina ordusunda komutan olarak görevlendirilmiştir ve dolayısıyla savaş zamanı, taktikleri ve stratejileri konusunda ilk elden deneyime sahiptir. Kendi kanıtlarının ve çıkardığı sonuçlarının güvenilir olduğuna inanan Thukydides üslubunda şairane mübalağalardan uzaktır (Whiting, 2009, s. 15).

Kendi tanıklığı ve toplayabildiği belgeler ışığında döneminin en büyük savaşını nesnel bir şekilde kaleme alan Thukydides kendisinden önceki yazarlardan birçok yönden ayrılmaktadır. Atina devlet arşivindeki malzemelerden de yararlanan ve bunları kendi tarzında sunan Thukydides bugüne dek aşılammış örnek bir nesnelliğe sahiptir. Eserlerini okurken, onun Atinalıların tarafında savaştığını anlamak neredeyse imkânsızdır. Thukydides'in anlatısında kendisinden önce hiçbir tarih yazarında karşılaşmadığımız bir kesinlik vardır. Onun bu kesinliğini Avusturyalı tarihçi Friedell şöyle betimlemektedir: Thukydides olaylara asla ahlak çerçevesinde bakmaz. Önünde sergilenen oyuna bir erkek gibi bakar: Acımaz, gurur da duymaz, neredeyse bir tanrı gibidir: Olympos'a özgü erdemlilik ve saf theoria (bir temaşa çerçevesinde) içinde. Onun eseri, Parthenon heykellerindeki yüce soğukluktur, sözleriye mermerdir (Friedell, 1999, s. 246).

Thukydides ile selefleri arasında nesnel bir yazım dışında çok önemli bir fark daha vardır. Thukydides insan doğasıyla ve bunun savaşın gidişatını nasıl etkilediğiyle de ilgilenmiştir. Onun eserinde Homeros ve Herodotos'un anlatımlarında olduğu gibi, tanrılar insan işlerine

karişmamaktadır. Dolayısıyla Thukydides mitolojik kurgulardan uzak ve tamamen natüralist bir üslubun da kurucusudur (Whiting, 2009, s. 16). Thukydides'in eseri efsanevi ve mucizevi olaylardan azadedir. Üstelik bunu açık bir şekilde eserinde dile getiren Thukydides, yazdıklarının mitsel niteliği olmadığı için okuyucuya çekici gelmeyeceğini şu sözlerle ifade eder: "Çalışmam, okumalarında sadece bir an keyif almak isteyenler için değil, geçmişte olup bitenleri ve gerçekleri öğrenmek isteyenler için yapılmıştır." Thukydides, savaşla ilgili kendi gördüklerini ve başkalarından duyduklarını aktarmakla birlikte bu bilgilerin içinden en doğru olanları seçmiştir (Thukydides, *Peloponnesos Savaşları*, I. XXII).

Thukydides eserinde kişisel soruşturma yoluyla keşfetmeye ve savaşın gidişatını kaydetmeye büyük özen göstermiş ve özellikle kronoloji konusunda titiz davranmıştır. Her yılı yaz ve kış olarak ayıran Thukydides her mevsimde yaşananları kayıt altına almıştır.² Kararlarında tarafsızdır ve önyargılardan uzaktır. Örneğin Amphipolis'teki kendi başarısızlığını tamamen objektif bir şekilde kaydetmiştir. Mitik ve duygusal bir anlatımdan uzak olan Thukydides, kendi muhayyilesinin ve inançlarının açığa çıkmasına izin vermemiştir. Kişisel görüşleri ise özellikle veba salgınından sonra Atina'da aşıkâr olan ahlaki değerlerin düşüşü ve Perikles'in çok altında politikacıların yükselişi gibi konularda ara sıra yorum yaptığı kimi pasajlarda görülmektedir (Dickson, 1991, s. 9). Thukydides'in yaklaşık 2500 yıl önce insanın doğası, açgözlülüğü ve kahramanlığı üzerine yapmış olduğu gözlemleri bugün hala geçerliliğini korumaktadır (Whiting, 2009, s. 40).

Thukydides'in eseri, uluslararası ilişkileri analiz etmede kullanılan en temel kaynaklar arasındadır. Sekiz ciltten oluşan bu yazılı tarih, savaş olaylarının yanı sıra çatışmanın başlama nedenlerine de odaklandığı için oldukça önemlidir (Johnson, 1993, s. 3). Thukydides eserinde Atina imparatorluğunun yükselişini ve Atina ile müttefik olmayan Yunan şehir-devletlerinin artan endişesini dikkatle kaydetmiştir. Bu olayların Thukydides'in doğumundan birkaç yıl önce gerçekleşmiş olduğu göz önüne alındığında, kaydettiği konuyu bir bütün olarak ele alan ve anlaşılması için savaşın temel nedenine kadar giden Thukydides'in neden-sonuç ilişkisine verdiği önem açık bir şekilde görülmektedir. Neler olup bittiğini araştırırken gösterdiği titiz özenle, kısa ve öz anlatımıyla, teolojik ve kişisel önyargılardan bağımsız bir yapıt yaratan Thukydides, aynı zamanda modern

² Thukydides resmi tarihlemeyi göz ardı eder ve kendisinin de açıkladığı gibi, yılını uzun bir yaz (yani askeri operasyonlar için elverişli dönem; ilkbahar ve sonbahar dâhil olmak üzere Mart ortasından Kasım ortasına kadar yaklaşık 8 ay) ve kısa bir kış (kış gündönümü ile ilgili dört ay) olmak üzere iki temel kısımda ele alır. Bilgi için bkz. (Whibley, 1905, s. 43).

okuyuculara dünyanın ilk demokrasisini kuran Atina şehir-devletini anlamak için de iyi bir bakış sunmaktadır. Thukydides'in tamamlanmamış çalışması, tarihin yazılma şeklini değiştirmiştir. Bu nedenle eser; mektuplar, resmi kayıtlar ve röportajlar gibi birincil kaynakların kapsamlı bir şekilde incelenmesine dayanan tarih yazımının ilk örneği kabul edilmektedir (Doak, 2007, s. 9-37).

3.2. Thukydides'in Savaş Kuramı

Modern uluslararası ilişkiler teorisi açısından Yunan şehir-devlet sistemi çoğunlukla “iki kutuplu” olarak tanımlanmaktadır. Bu iki zıt kutbu ise Atina ve Sparta'dır (Hanson, 2010, s. 61). Thukydides'e göre, deniz gücünü temsil eden Atina ile kara gücünü temsil eden Sparta arasında meydana gelen savaşların temelinde hegemon olma isteği bulunmaktadır (Kagan, 1995, s. 27). Fakat bu güç yarışı savaşının sonunda, yalnızca Atina polisinin değil tüm Yunan polislerinin çöküşüne ve bağımsızlıklarını kaybetmelerine neden olmuştur (Yılmazcan, 2021, s. 228).

Thukydides'e göre “Savaş, silahlanma meselesinden ziyade silahlanmayı etkili kılan para meselesidir (Thukydides, *Peloponnesos Savaşları*, I. LXXXIII). Savaş kesinlikle sabit bir model izleyen şeylerden biri değildir; aksine çoğunlukla kişinin kendisini değiştiren durumlara uyarlaması gereken kendi koşullarını yaratır (Thukydides, *Peloponnesos Savaşları*, I. CXXII). Çok boyutlu bir savaş anlayışına sahip olan Thukydides, çatışmanın temelini, savaşın insanlık durumu üzerindeki etkisini, ahlaki ve insani davranış arasındaki içsel gerilimi ve savaşın psikolojik yönlerini de kavramıştır (Keegan, 1978, s. 65). Thukydides, Peloponnesos Savaşlarını betimlerken, güçlü analiz yeteneği sayesinde savaş esnasında meydana gelen olaylarla birlikte, insan yaşamının doğası ve sonuçları hakkındaki temel ve teorik gerçekleri açıklığa kavuşturmaya yardımcı olan bir çatışma teorisi sunmaktadır. Thukydides, “Peloponnesosluları korkutan ve onları savaşa zorlayanın Atina gücünün büyümesi” ifadesiyle, aralarında uygulanabilir bir hukuk sisteminin olmadığı, her devletin şikâyetlerini ve hırslarını kendi mantığı veya arzusunun buyruklarına göre yargıladığı bir çatışmanın savaşa dönüşmesinin kaçınılmaz olduğunu ima etmektedir (Waltz, 1959, s. 159).

Thukydides'in bilimsel hukuk ve metodoloji anlayışı günümüzden kimi farklılıklar göstermektedir. Fakat buna rağmen uluslararası ilişkiler dinamiğinin gücün farklılaşan büyümesiyle sağlandığı fikrini ilk ortaya atan Thukydides'dir. Bu temel fikir -devletlerarasındaki eşitsiz güç büyümesinin uluslararası ilişkilerin itici gücü olduğu- hegemonik savaş teorisi olarak

tanımlanmaktadır. Thukydides'in hegemonik savaş teorisinde somutlaşan temel fikri, uluslararası sistemdeki köklü değişikliklerin bu tür savaşların temel belirleyicisi olduğudur. Devletlerarasındaki güç dağıtım sisteminin yapısı istikrarlı veya istikrarsız olabilmektedir. İstikrarlı bir sistem, egemen devletlerin yaşamsal çıkarlarına zarar vermediği ve aralarında savaşa yol açmadığı sürece değişimlerin gerçekleşebileceği bir sistemdir. Thukydides'e göre, böyle istikrarlı bir sistem, kesin bir güç hiyerarşisine ve karşı konulmaz bir hegemonik güce sahiptir. İstikrarsız bir sistem, ekonomik, teknolojik ve diğer değişikliklerin uluslararası hiyerarşiyi aşındırdığı ve hegemonik devletin konumunu baltaladığı sistemdir. Bu son durumda istenmeyen olaylar ve diplomatik krizler sistemdeki devletlerarasında hegemonik bir dalga oluşturabilir. Böyle bir savaşın sonucu yeni bir uluslararası yapıdır. Teorinin bu kısa özetinde şu üç önerme saklıdır: İlki, hegemonik bir savaşın diğer savaş kategorilerinden farklı olmasıdır; siyasi, stratejik ve ekonomik ilişkilerdeki geniş değişikliklerden kaynaklanır. İkincisi, bireysel devletlerarasındaki ilişkilerin bir sistem olarak tasavvur edilebilmesidir. Devletlerin davranışları büyük ölçüde stratejik etkileşimleri tarafından belirlenir. Üçüncüsü, hegemonik bir savaşın uluslararası sistemin yapısını tehdit etmesi ve dönüştürmesidir; Çatışmaya katılanlar başlangıçta bunun farkında olmasalar da, sistemdeki devletlerarasındaki güç ve ilişkiler hiyerarşisi tehlikededir. Thukydides'in hegemonik savaş teorisi anlayışı ve sonraki tüm formülasyonları bu üç önermeden ortaya çıkmaktadır (Gilpin, 1988, s. 592).

Thukydides'in büyük bir hegemonya savaşının temel mekanizmasını keşfettiği görüşünün temelinde onun insani doğa anlayışı yatmaktadır (Viotti, 1987, s. 36). Thukydides insan doğasının değişmediğine ve dolayısıyla kendi dönemi içinde yaşanan büyük savaşın gelecekte de tekrarlanacağına inanmaktaydı. Thukydides'e göre, insanoğlu üç temel tutku tarafından yönlendirildiği için -çıkar, gurur ve her şeyden önce korku- benzer tutkularla hareket eden diğer insanlar onları durdurmaya çalışana kadar her zaman zenginliklerini ve güçlerini artırmanın peşindedirler (Viotti&Kauppi, 1999, s. 58). Thukydides'e göre, korku savaşa yol açabilse de, diğerlerine göre güç ve yetenekler sonucu belirler (Woodruff, 1993, s. 73). Savaş anlayışında gerçekçi bir bakış açısı sunan Thukydides, aklın insanları dönüştürmeyeceğini ve insanın daima tutkularının kölesi olarak kalacağını, böylece kontrol edilemeyen tutkuların, kendi tarihinde tanık olduğu gibi yine büyük savaşlara neden olacağını ileri sürmektedir (Lee&Morley, 2015, s. 284).

Thukydides savaş kuramını açıklamak için büyük Yunan hekimi

Hipokrat'ın yöntemini analiz ve açıklama modeli olarak kullanmıştır. Hipokrat Okulu, hastalığın bazı doğaüstü etkilerin bir tezahürü olarak değil, doğal güçlerin işleyişinin bir sonucu olarak anlaşılması gerektiğini ileri sürmektedir. Örneğin kişi bir hastalığın semptomlarını ve seyrini tarafsız bir şekilde gözlemleyerek onun doğasını anlayabilir. Bu nedenle, bir hastalık, onun özelliklerini tanıyarak ve başlangıcından kaçınılmaz kriz dönemlerine, iyileşme veya ölümle nihai çözümüne kadar gelişimi aşamalandırılarak açıklanabilir. Bu açıklama tarzının merkezinde yer alan şey, modern tıbbın aradığı alta yatan nedenleri araştırmaktan çok, hastalığın semptomlarının ve tezahürlerinin evrimidir (Gilpin, 1988, s. 595).

Thukydides'e göre büyük veya hegemonik bir savaş, tıpkı bir hastalık gibi, gözle görülür belirtiler gösterir ve kaçınılmaz bir seyir izler. İlk aşama, sistemdeki devletlerin hiyerarşik bir sıralaması ile karakterize edilen nispeten istikrarlı bir uluslararası sistemdir. Zamanla bağımlı bir devletin gücü orantısız bir şekilde artmaya başlar ve yükselen devlet, sistemdeki hâkim veya hegemonik devletle çatışmaya girer. Bu iki devlet ve müttefikleri arasında devam eden mücadele, sistemin bipolarizasyonuna, kaçınılmaz bir krize ve nihayetinde bir hegemonik savaşa yol açar. Thukydides'in savaş kuramında ima edilen diyalektik siyasi değişim kavramı, Sofist düşünürlerden ödünç alınmıştır. Bu analiz yöntemi bir tezi, onun çelişmesini veya antitezini ve sentez şeklinde bir çözümü varsaymaktadır. Thukydides'in savaş anlayışında bu diyalektik yaklaşım şu şekilde ayırt edilmektedir: Tez, uluslararası sistemi siyasi, ekonomik ve stratejik çıkarları doğrultusunda düzenleyen hegemonik devlet, bu durumda Sparta'dır. Sistemdeki antitez veya çelişki, genişlemesi ve uluslararası sistemi dönüştürme çabaları onu hegemonik devletle çatışmaya sokan, meydan okuyan devlet Atina'nın artan gücüdür. Sentez ise, hâkim devlet ile yükselen rakip arasındaki kaçınılmaz çatışmadan kaynaklanan yeni uluslararası sistemdir. Thukydides benzer şekilde tarih boyunca Sparta gibi yeni devletlerin ve Atina gibi güçlü devletlerin ortaya çıkacağını dolayısıyla hegemonik dönemin tekrarı edeceğini öngörmüştür (Gilpin, 1988, s. 595).

Özetle, Thukydides'e göre büyük veya hegemonik bir savaş, tıpkı bir hastalık gibi fark edilebilir ve tekrarlayan bir seyir izler. İlk aşama, baskın veya hegemonik bir güce sahip devletlerin hiyerarşik bir sıralaması ile karakterize edilen nispeten istikrarlı bir uluslararası sistemdir. Zamanla bağımlı bir devletin gücü orantısız bir şekilde artmaya başlar; bu gelişme gerçekleşirken hegemonik devletle çatışır. Bu rakipler arasındaki üstünlük mücadelesi ve onların biriken ittifakları, sistemin iki kutuplu olmasına yol açar. Bu iki kutuplaşma meydana geldikçe sistem giderek daha istikrarsız

hale gelir ve küçük bir olay bir krizi tetikleyebilir ve büyük bir çatışmayı hızlandırabilir; bu çatışmanın çözümü ise, sistemdeki yeni hegemonu ve güç hiyerarşisini belirler (Gilpin, 1988, s. 596).

Thukydides'in savaş görüşü, Clausewitz'inkine benzemektedir. Her ikisi de eserlerinde şans üzerinde durmuştur. Clausewitz'in, "başka hiçbir insan faaliyetinin şansa bu kadar sürekli veya evrensel olarak bağlı olmadığı" ifadesi ile "Savaş şanslar diyarıdır. Başka hiçbir insan etkinliği ona daha geniş bir kapsam sağlamaz: başka hiç kimse bu davetsiz misafirle bu kadar aralıksız ve çeşitli ilişkilere sahip değildir. Şans, her şeyi daha belirsiz hale getirir ve tüm olayların akışına müdahale eder" şeklindeki görüşlerine benzer ifadeler Thukydides'in anlatımında da görülmektedir. Örneğin Grekçe Tykhē (şans/tesadüf) kavramı Thukydides'in anlatımı boyunca sürekli olarak ortaya çıkar. Hatta Clausewitz gibi Thukydides'in de doğrusal olmayan faktörlerin olayların gidişatını belirlediğine dair modern bir anlayışa sahip olduğu öne sürülmektedir (Murray, 2013, s. 30-32).

3.3. Thukydides'in Savaş Stratejisi

Strateji çalışmalarında iki klasik metin öne çıkmaktadır. Bunlardan ilki Sun Tzu'nun *Savaş Sanatı* diğeri ise Clausewitz'in *Savaş Üzerine* adlı eseridir. Ancak bu kısa listeye Thukydides'in Peloponnesos Savaşları da eklenmektedir (Koliopoulos&Platias, 2010, s. 1). Çünkü Thukydides, tarihteki ilk ayrıntılı büyük stratejik planı yapan Perikles'in stratejisini kaydeden aynı zamanda strateji üzerine yorumlar yapan ilk tarihçidir. Thukydides'e göre, tasarladığı ve formüle ettiği büyük strateji nedeniyle büyük bir devlet adamı olan Perikles, tarihin en büyük askeri liderlerinden ve stratejistlerinden biridir (Knight, 1970, s. 151). Perikles'in stratejisine göre, Atinalılar karada savaşmaktan kaçınmış ve surların ardında kalarak Sparta saldırılarına karşı bir savunma stratejisi izlemiştir. Perikles'in stratejisi, Spartalıları savaşta yenmeyi amaçlamıyordu, sadece onları Atina ile savaşın boşuna olduğuna ikna etmeyi amaçlıyordu. Bu nedenle stratejik hedefleri tamamen savunma amaçlıydı (Kagan, 2009, s. 74-76). Aynı zamanda deniz güçlerini kullanarak, bir yandan müttefiklerini caydırdılar, hatta boşa çıkardılar, diğer yandan da Peloponnesoslulara karşı büyük çaplı deniz saldırıları başlattılar. Perikles'in bu başarılı stratejisi, Sparta'nın o dönemde Atina ittifakını ve imparatorluğunu dağıtmanın mümkün olmadığını kabul etmesine ve İÖ 421'de Nikias Barışını imzalayarak Atina ile anlaşmaya varmasını sağlamıştır (Thukydides, *Peloponnesos Savaşları*, II. LXXI. IV. XIV-XIV. IV. XXXIV-XXXIX. IV. CX-XVI. V.1-X.).

Thukydides'in aktardığı büyük strateji teorisi, devletlerin

güvenliklerini nasıl sağladıklarına dair kapsamlı bir kuramdır. Bu kuram bir devletin güvenliğinin bağlı olduğu ekonomik, diplomatik, askeri, teknolojik, demografik, psikolojik ve diğer faktörleri içermektedir. Thukydides'in analizini askeri boyuta odaklanan geleneksel stratejilerle sınırlamaması ise oldukça ilginçtir. Ayrıca askeri olanın dışındaki boyutları vurgulayan büyük stratejileri de hesaba katan Thukydides bunların devletlere zafere giden yolu sağlayabileceğine işaret etmektedir. Örneğin Atina ve Sparta arasındaki savaşı betimlerken stratejik analizler yapan Thukydides, güç dengesi kendi lehlerine olduğu için Atinalıların kolayca kazanabilecekleri bir savaşı kaybettiklerini ileri sürmektedir. Thukydides'e göre Atina, bazı kusurlu stratejik seçimler yaparak yenilgiyi kabul etmiştir (Koliopoulos&Platias, 2010, 81-83). Sparta ise güç dengesinin kendi aleyhine olmasına rağmen, kendi avantajlarını en üst düzeye çıkararak ve rakibinin avantajlarını en aza indiren bir strateji seçerek nihai zafere ulaşmayı başarmıştır. Böylece strateji seçimi zafer ve yenilgi arasındaki farkı yaratmıştır (Sobel, 1964, s. 30).

Thukydides'in metninde sadece bir değil, birbiriyle çatışan iki ayrıntılı büyük stratejik tasarım görülmektedir. Çünkü büyük bir strateji formüle eden yalnızca Atina değildir; Sparta'nın da kendine ait bir planı vardır. Atina'nın karşı karşıya olduğu görev iki yönlüdür: Birincisi, Atina kendi büyük stratejisini uygulamak zorundaydı; ikincisi, Sparta gibi büyük stratejist bir devletle mücadele etmesi gerekiyordu. Thukydides stratejik uygulamanın iki karşıt iradenin etkileşimini içerdiğinin tamamen farkındaydı. Atina'nın büyük stratejisi bir imparatorluk kurma ve dolayısıyla genişleme isteğine yönelikti. Sparta'nın büyük stratejisine göre ise, düşmanın silahlı kuvvetlerinin doğrudan yaklaşması ve imha edilmesi gerekmektedir. Sparta kralı Arkhidamos bunun farkındaydı. Öyle ki belirleyici sonuçlar ancak Atina'nın güç yapısının en temel noktasına odaklanarak elde edilebilirdi. Atina'nın ağırlıklı güç merkezi ise donanmasıydı. Attika'yı mahvetmeye yönelik dolaylı yaklaşım, Sparta'nın bu ağırlık merkezine saldırmasını sağlamayacaktı; ancak Persler ile bir ittifak kurulması bunu mümkün kılmıştı. Spartalıların Atina donanmasına saldırmak için gerekli araçları elde eder etmez bilinçli olarak karşı karşıya gelmeleri, doğrudan yaklaşmanın avantajlarına açık bir şekilde inandıklarını kanıtlamaktadır. İlginç bir şekilde, Atina'nın büyük stratejisi aynı zamanda doğrudan yaklaşımın erdemlerini de göstermektedir. Atina, yalnızca Sparta'nın kendisine zarar vererek hedeflerini güvence altına alabilirdi; Atinalılar, savaşın son aşamasında, ancak Peloponnesos donanmasına saldırarak şehirlerinin karşı karşıya olduğu ciddi tehdidi savuşturmayı ve imparatorluklarını ellerinden geldiğince kurtarmayı umabilirlerdi (Koliopoulos&Platias, 2010, s. 81-83). Dolayısıyla Sparta büyük bir yok

etme stratejisi uygularken, Atina en azından başlangıçta büyük bir tüketme stratejisine başvurdu (Walling, 2013, s. 49).

Thukydides'in metninden anlaşıldığına göre, büyük bir stratejinin mevcut güç dengesine uyum sağlaması gerekmektedir. Ayrıca strateji her zaman bir veya daha fazla rakibe karşı yöneltilmektedir. Bir rakibe karşı kullanılacak araçlar, söz konusu rakiple olan nispi güç dengesi tarafından belirlenir. Araçlar eksikse, belirli amaçlar elde edilemez ve bu amaçların peşinden gidilmemelidir. Yukarıdaki analiz, hem Sparta'nın hem de Atina'nın belirli durumlarda güç dengesini yanlış değerlendirdiğini, kendilerine sunulan araçlarla elde edemeyecekleri politik hedefleri (Atina İmparatorluğu'nun dağılması; Sicilya'nın fethi; Atina İmparatorluğu'nun kurtarılması) belirlediğini göstermektedir. Öyle ki Atina'nın aşırı genişleme isteği büyük stratejilerini neredeyse başarısızlığa mahkûm etmiştir. Aksine, güç dengesiyle çelişmeyen hedefler belirleyen büyük stratejiler (Perikles'in büyük stratejisi, Sicilya seferinden sonra Sparta'nın büyük stratejisi) çoğunlukla başarılıdır. Thukydides eserinde büyük stratejinin devlet için güvenlik sağlamayı amaçladığına işaret etmiştir. Sonuç olarak, bir devletin büyük stratejisinin formülasyonu iki faktör tarafından belirlenmek zorundadır. Bunlardan ilki, devlet ile stratejik rakibi arasındaki güç dengesi, ikincisi ise stratejik rakibi tarafından devlete yöneltilen tehditlerin ciddiyetidir. Thukydides bunun gayet iyi farkındaydı ve hem güce hem de korkuya büyük önem vermekteydi (Koliopoulos&Platias, 2010, s. 80-83).

Thukydides, uzun süreli çatışmalarda stratejinin esnek ve uyarlanabilir olması gerektiğini göstermektedir. Güvenlik elbette meşru müdafaa kapasitesine dayanmaktadır. Büyük bir savaşın tarihini oluşturan Thukydides'in strateji imajı, "uluslararası sistemde kuvvetin veya kuvvet tehdidinin oynadığı role" sıkı sıkıya bağlıdır. Ancak Thukydides'in çalışmasının kesin sonucu, büyük strateji düzeyinde ulusal gücün tüm araçlarının ulusal amaçlar doğrultusunda askeri araçlarla birlikte kullanılması gerektiğidir (Nation, 2012, s. 127). Thukydides'in stratejik araştırmalara katkısı, tarihte ilk kez en önemli iki strateji biçimini analiz etmesinden kaynaklanmaktadır: tüketme stratejisi ve geçersiz kılma stratejisi. En yaygın olarak kabul edilen ve izlenen strateji türü geçersiz kılma stratejisidir. Bu strateji, kesin muharebeler yoluyla düşmanın askeri güçlerini ve teçhizatını imha etmeyi amaçlamaktadır. Napolyon'un seferleri bu stratejinin tipik örneklerini oluştururken, bunun klasik teorik ifadesi Clausewitz'in eserinde bulunmaktadır (Koliopoulos&Platias, 2010, s. 101).

Peloponnesos Savaşları sırasında Sparta'nın büyük stratejisi tamamen Napolyon/Clausewitzian modeline uygundur. Spartalılar yıllarca

karada kesin bir muharebe gerçekleştirmek için uğraşmışlar ve gerekli donanma gücünü elde eder etmez denizde de benzer bir yaklaşım izlemişlerdir. Savaş sırasında Sparta hem karada hem de denizde kesin zaferler elde etmeyi başarmıştır. Aynı şekilde, bu hedefi gerçekleştirmek için yeterli donanma gücüne sahip olduklarında, denizde de aynı sonucu elde etmek için her türlü çabayı göstermişlerdir. Silahlı çatışma sırasında Sparta, karada ve denizde birçok kez galip gelmiştir. Örneğin kara çatışmalarında Atinalılar savaşmak için duvarlarından çıkmamayı seçtiklerinden, İÖ 418'de Mantinea'da Argoslulara ve müttefiklerine karşı kesin zafer kazanılmış ve böylece Sparta, Peloponnesos bölgesindeki egemenliğini güvence altına almıştır. Donanma savaşlarında ise İÖ 405'te Aigospotamoî'de Atinalılara karşı kazanılan zafer, büyük savaşın en belirleyici olanıdır. Dolayısıyla Sparta stratejisinde, Batı stratejik düşüncesine yüzyıllar boyunca hâkim olan hükümsüz kılma stratejisinin ilk örneğini sergilemiştir (Koliopoulos&Platias, 2010, s. 101).

4. SONUÇ

Tarih boyunca hâkimiyet istencinden ve hayatta kalma mücadelesinden doğan sayısız savaşlar meydana gelmiştir. Bu savaşların şüphesiz en etkileyici olanlarından biri ise Atina ve Sparta önderliğinde gerçekleşen ve bütün Yunan şehir-devletlerinin dâhil olduğu Peloponnesos Savaşlarıdır. Bu savaşların tarihini bütün ayrıntılarıyla sunan ve ölümsüz bir eser bırakan Thukydides, çağının ilerisinde olan ve günümüz dünyasını hala etkileyen en önemli yazarlardandır.

Savaş literatürünün en büyük isimlerinden biri olan Thukydides'in Atina ile Sparta arasında meydana gelen savaşı anlattığı tarihi onun büyük bir savaş kuramcısı ve stratejisti olduğunu gözler önüne sermektedir. Atina'nın güçlenmesi ve diğer şehir-devletleri üzerinde bir otorite kurma arzusundan doğan savaş bir hegemonya mücadelesidir. Dolayısıyla Thukydides'in savaş kuramı da hegemonik savaş teorisidir. Thukydides'in hegemonik savaş teorisinde somutlaşan temel fikir, uluslararası sistemdeki köklü değişikliklerin bu tür savaşların temel belirleyicisi olduğudur. Thukydides'in hegemonik savaş kuramında büyük savaşlara neden olan etkenlerin neler olduğu, zafere giden yolda nasıl politikalar izlenmesi gerektiği, uzun süreli çatışmalarda izlenmesi gereken stratejilerin neler olduğu gibi birçok sorunun yanıtı bulunmaktadır. Savaş kuramında stratejik unsurları da göz ardı etmeyen Thukydides'in büyük strateji teorisi devletlerin güvenliklerini nasıl sağladıklarına dair kapsamlı bir kuramdır. Thukydides'in teorisi, bir devletin güvenliğinin bağlı olduğu ekonomik, diplomatik, askeri, teknolojik, demografik, psikolojik ve diğer faktörleri de

içermektedir.

Thukydides'in Peloponnesos Savaşlarını anlattığı tarihinin asıl konusu, bir siyasi uygarlığın hegemonik savaşın baskıları altında gerilemesi ve çöküşüdür. Thukydides, anlatıyı dikkatli gözlem ve ayrıntılı muhasebe üzerine inşa etmiştir. Ancak olay örgüsü okuyucunun dikkatini kaçınılmaz olarak büyük zafere ve yenilgiye götüren kararların alındığı stratejik bir ortama da yönlendirmektedir. Thukydides eserini daha önce örneği olmadığı halde, nesnel bir şekilde ele alan, anlatımını efsanevi kurgulardan ve mitik anlatılardan ayıran ve böylece gerçek bir bilimsel metin yaratmayı başaran ilk tarihçidir. Bu nedenle de bilimsel tarihin kurucusu olarak kabul edilmektedir. Büyük bir savaş teorisyeni ve stratejisti olarak kabul edilen Thukydides'in analizlerine göre, Peloponnesos Savaşları bir hegemonya savaşıdır. Üstelik bu savaş insanın doğası gereği son savaş olmayacaktır. Thukydides, Atina ve Sparta gibi devletlerin tarihte yeniden ortaya çıkacağını ve dolayısıyla hegemonik savaşların tekerrür edeceğini ileri sürmektedir.

5. SUMMARY

War arising from the struggle of states for power and hegemony is as old as human history. In the modern sense, war, which is defined as an armed struggle undertaken by two or more states and demanded by at least one of the states or organized by international organizations against one or more states, has various categories depending on whether it is carried out with different purposes and means. Among the main types of warfare, which are mostly classified according to their size and characteristics and listed with different titles; interstate war, civil war, proxy wars, hegemonic war, total war, limited war, asymmetric war, conventional war/regular war and unconventional war are counted. Of these wars, the hegemonic war undoubtedly has a very important place in the history of civilization. So much so that throughout history, many states have struggled to establish hegemony over another state.

Undoubtedly, one of the most important examples of the hegemonic war is the struggles between Athens and Sparta, which went down in history as the Peloponnesian Wars. These wars were narrated by Thucydides, one of the most important names of the Greek classical age.

It is estimated that Thucydides was born in Athens between 465/455 BC. It is known that Thucydides, who came from an Athenian noble family, personally participated in the Peloponnesian Wars and thus wrote a unique war history. It is told that Thucydides was caught in the plague epidemic,

one of the worst epidemics that struck Athens in 430 BC, but survived, was appointed as strategos in 424 BC and a navy was given to his command.

However, he failed when Thucydides was appointed as strategos and could not defend the city of Amphipolis, which had a strategic importance for Athens, against Sparta. For this reason, Thucydides, who was tried and accused of treason, was exiled in 424 BC because he could not save Amphipolis. It is not known exactly where Thucydides spent his exile years, who was in exile for twenty years. However, Thucydides, who had the opportunity to collect and examine all the documents related to the war between Athens and Sparta in this process, wrote his work called Peloponnesian Wars during his twenty-year exile.

Thucydides' work, *The Peloponnesian Wars*, is one of the most fundamental works in the history of culture and thought. With this work, Thucydides became the first author of the realist tradition and the founding father of scientific historiography. The work of Thucydides is the most important source describing the wars that took place between Athens and Sparta in 431-404 BC and lasted for twenty-seven years, in a chronological order. Thucydides discussed in detail all the wars fought on land and sea in his work.

Besides, Thucydides touched upon the experience and effects of diplomacy and relations between Greek city-states, political values, ideas and debates, success and failure of military plans and strategies, famous and striking figures, and most fundamentally, human and social warfare, although Thucydides is a military historian. dealt with its social and political dimensions.

Thucydides, who wrote his work from an objective point of view, based on evidence, is the founder of scientific history. He was also the first war theoretician, the first strategist, and the first true historian. As it is understood from his work called *Peloponnesian Wars*, it is understood that Thucydides thought about the theory and strategy of war.

Thucydides, who has a multidimensional understanding of war, also grasped the basis of conflict, the impact of war on the human condition, the internal tension between moral and human behavior, and the psychological aspects of war. Thucydides' theory of war is actually defined as the theory of hegemonic war. The war strategy, on the other hand, changes depending on the different policies pursued by Athens and Sparta. Thucydides thinks that a great strategic plan will only develop depending on the current power potential.

6. KAYNAKLAR

- Asprey, R. B. (1976). *War in the show: The guerilla in history*. London: Macdonald and Janes Published.
- Blanco, W. & Jennifer T. R. (1998). *The Peloponnesian war: A new translation, backgrounds, interpretations*. New York: W.W. Norton & Co Published.
- Brewer, C. G. (2011). Peril by proxy: Negotiating conflicts in East Africa, *International Negotiation*, 16(1), 137-167.
- Clausewitz, C. V. (1989). *On war*. Michael Howard & Peter Paret (Edited and translated). New Jersey: Princeton University Press.
- Cary, M. (1949). *The Oxford classical dictionary*. Oxford: Clarendon Press.
- Creveld, M. V. (1991). *The transformation of war*. Toronto: Free Press.
- Creveld, M. V. (1997). *Technology and war II postmodern war?*. Charles Townshend (Ed.). The Oxford illustrated history of modern war. New York: Oxford University Press.
- Dickson, M. G. (1991). *The best of Thucydides: Fifteen extracts from Thucydides history of the Peloponnesian war*. England: Book Guild.
- Doak, R. S. (2007). *Thucydides: Ancient Greek historian*. Minneapolis: Compass Point Books.
- Finley, J. H. (1942). *Thucydides*. Cambridge: Harvard University Press.
- Friedell, E. (1999). *Antik Yunan 'in kültür tarihi*. Necati Aça (Çev.). Ankara: Dost Kitabevi Yayınları.
- Gallie, W. B. (1991). *Understanding war*. New York: Routledge Published.
- Gersovitz, M. & Norma, K. (2013). What is a civil war? A critical review of its definition and (econometric) consequences. *The World Bank Research Observer*, 28(2), 159-190.
- Gilpin, R. (1988). The Theory of hegemonic war, *Journal of Interdisciplinary History, The Origin and Prevention of Major Wars*, 18(4), 591-613.
- Hanson, V. D. (2010). *Makers of Ancient Strategy: From the Persian wars to the fall of Rome*. Princeton: Princeton University Press.
- Holmes, R. (2001). *The Oxford companion to military history*. New York: Oxford University Press.
- Hornblower, S. & Spawforth, A. (2012). *The Oxford classical dictionary*. Oxford: Oxford University Press.
- Johnson, L. M. (1993). *Thucydides, hobbes, and the interpretation of realism*. USA: Northern Illinois University Press.
- Kagan, D. (1995). *On the origins of war and the preservation of peace*. New York: Doubleday Published.
- Kagan, D. (2009). *Thucydides*. New York: Viking Press.
- Keegan, J. (1983). *The face of battle*. Harmondsworth: Penguin Books.
- Kiss, P. A. (2014). *Winning wars amongst the people: Case studies in asymmetric conflict*. Lincoln: University of Nebraska Press.
- Knight, D. W. (1970). Thucydides and the war strategy of Perikles. *Mnemosyne a Journal of Classical Studies*, Fourth Series, Brill Published, 23(2), 150-161.
- Koliopoulos, C. & Platias, A. G. (2010). *Thucydides on strategy: Athenian and*

Spartan grand strategies in the Peloponesian War and their relevance Today. Columbia: Columbia University Press.

- Lee, C. & Neville, M. (2015). *A handbook to the reception of Thucydides.* USA: Wiley Blackwell Published.
- Lele, A. (2014). Asymmetric warfare: A state vs non-state conflict. *Oasis of Journal*, 20, 97-111.
- Lord, L. E., (1967). *Thucydides and the world war.* New York: Russell & Russell Published.
- Luttwak, E. (1998). *The dictionary of modern war.* New York: Gramercy Books.
- Murray, W. (2013). Thucydides: Theorist of war, *Naval War College Review*. 66(4), 31-47.
- Nation, R. C. (2012). Thucydides and contemporary strategy. *Strategic Studies Institute, JSTOR*, 1, 119-132.
- Nietzsche, F. (1990). *The twilight of the idols and the anti-christ: Or how to philosophize with a hammer.* New York: Penguin Books.
- Osgood, R. E. (1957). *Limited war: The challenge to American Strategy.* Chicago: The University of Chicago Press.
- Parker, V., (2014). *A History of Greece 1300 to 30 BC.* USA: Wiley Blackwell Published.
- Rupert, S. (2006). *The unility of force: The art of war in the Modern World.* London: Penguin Books.
- Sobel, R. (1964). *Review notes and study guide to the Peloponnesian war, by Thucydides.* New York: Distributed by Monarch Press.
- Strassler, R. B. (1996). *The landmark Thucydides: A comprehensive guide to the peloponnesian war.* New York: Free Press.
- Sun Tzu, (2008). *Savaş sanatı,* (Çev: Adil Demir), Kastaş Yayınevi, İstanbul,.
- Taylor, G. S. (2007). Thucydides, T. J. Sienkewicz (Ed.). *Ancient Greece,* New Jersey: Salem Press.
- Thukydidés (2017). *Peloponnesos savaşları.* Furkan Akderin (Çev.). İstanbul: Belge Yayınları.
- Viotti, R. Paul & M. V. Kauppi. (1999). *International relations theory: Realism, rluralism, globalism, and beyond.* Boston: Allyn and Bacon Published.
- Viotti, R. P. (1987). *International relations theory.* New York: Macmillan Published.
- Walling, K. (2013). Thucydides on policy, strategy, and war termination. *Naval War College Review*, 66(4), 47-86.
- Waltz, K. N. (1959). *Man, the state, and war: A theoretical analysis.* New York: Columbia University Press.
- Whibley, L. (1905). *A companion to Greek studies.* Cambridge University Press.
- Whiting Jim, (2009). *The life and times of Thucydides,* Mitchell Lane Publishers. London: USA.
- William, P. Y. (1962). Unconventional warfare: One military view, *The Annals of the American Academy of Political and Social Science.* Unconventional Warfare, Sage Publications, 341, 1-7.

- Woodruff, P. (1993). *Thucydides: On justice, power, and human nature: The history of the peloponnesian war*. Cambridge: Hackett Published Compnay.
- Wright, Q. (1942). *A study of war*. Vol. II. Chicago: The University of Chicago Press.
- Yılmazcan, D. (2021). *Antik Yunan polislerinin tarihsel oluşum süreci ve yapısal karakteri*. Yayımlanmamış Doktora Tezi, Çankırı Karatekin Üniversitesi, Çankırı.
- Yılmazcan, D. (2022). *Eski Yunan tarihi ve uygarlığı*. Adana: Karahan Kitabevi.
- Zagorin, P. (2005). *Thucydides: An introduction for the common reader*. New Jersey: Princeton University Press.

Çatışma beyanı: Bu çalışma ile ilgili taraf olabilecek herhangi bir kişi ya da kurum ile finansal ilişkilerimizin bulunmadığını dolayısıyla herhangi bir çıkar çatışmasının olmadığını beyan ederiz.

Destek ve teşekkür: Çalışmada herhangi bir kurum ya da kuruluştan destek alınmamıştır.

Katkı Oranı Beyanı: Makale Katkı Oranı: Doç Dr. Ahmet GÖZLÜ %50; Doç. Dr. Aydın EFE Makale Katkı Oranı: %50.